

ANETA KRUPKA

UNIwersytet Szczeciński

ORCID 0000-0001-6604-4370

ZARYS TEOLOGICZNYCH PODSTAW WTAJEMNICZENIA W EUCHARYSTIĘ

Sakrament Eucharystii posiada najbardziej wyraźne i bezpośrednie ustanowienie przez Chrystusa, jednoznacznie wyrażone w poleceniu „To czyńcie na moją pamiątkę”. Tradycja Łukasza Ewangelisty przechowała to polecenie, umieszczając je przy błogosławieństwie chleba (por. Łk 22, 19). Natomiast *1 List do Koryntian*, zawierający najstarszy nowotestamentalny opis tego wydarzenia, powtarza je zarówno przy błogosławieństwie chleba, jak i wina (por. 1 Kor 11, 23–25).

W magisterium Kościoła, na przykład w nauce o sakramentach sformułowanej na Soborze Trydenckim, podkreślono, że sakramenty nie są sobie równe¹. Wśród siedmiu znaków zbawczego działania Kościoła Eucharystia zajmuje szczególne miejsce. Poza swoim ustanowieniem w kluczowym momencie historii zbawienia, w samym centrum misterium męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa, jej wyjątkowość podkreślają dwa inne aspekty². Po pierwsze, Eucharystia jest jedynym sakramentem, który uobecnia misterium paschalne Chrystusa, a nie tylko udziela jego owoców. Po drugie, to także jedyny sakrament, który istnieje nie tylko w skutkach, jakie wywołuje w podmiocie przyjmującym sakrament, ale istnieje także jakby na zewnątrz, w samej celebracji Eucharystii. Chrystus jest prawdziwie obecny pod postaciami chleba i wina zanim nastąpi obrzęd Komunii świętej. Pozostaje w nich również obecny później, nawet po zakończeniu celebracji, dopóki pozostaną niespożyte, niezniszczone postacie chleba i wina.

Wiele wieków bogatej tradycji teologicznej, mistycznej i pobożnościowej poświęconej tematowi Eucharystii można by streścić w prostym (choć być może nadmiernie upraszczającym) stwierdzeniu: żeby żyć, trzeba jeść. Bardziej szczegółowe i teologicznie rozwinięte ujęcie znaczenia tego sakramentu w życiu Kościoła i wiernych znajduje się w jednym z najważniejszych dokumentów Soboru Watykańskiego II: konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*. W jedenastym punkcie tego

¹ Por. Sobór Trydencki, *Dekret o sakramentach. Kanony o sakramentach*, kan. 3, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007.

² Por. tenże, *Dekret o Najświętszym Sakramencie Eucharystii*, rozdz. 3, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, dz. cyt. oraz M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999, s. 277–288.

dokumentu ojcowie soborowi stwierdzają: [wierni] „uczestnicząc w Ofierze eucharystycznej, w źródle i zarazem szczycie całego życia chrześcijańskiego, składają Bogu Boską Żertwę ofiarną, a wraz z Nią samych siebie: tak zarówno przez składanie ofiary, jak i przez Komunię świętą wszyscy, aczkolwiek nie bez różnicy, lecz jedni inaczej niż drudzy, biorą udział w czynności liturgicznej. Posileni zaś w świętej Komunii Ciałem Chrystusa, w konkretny sposób przedstawiają jedność Ludu Bożego, której stosownym znakiem i cudowną przyczyną jest ten Najświętszy Sakrament”³. Właśnie ta definicja będzie punktem wyjścia i przedmiotem analizy, której celem jest wskazanie na najważniejsze elementy teologii Eucharystii, szczególnie w aspekcie procesu wtajemniczenia („do” i „po”) w ten sakrament.

1. Eucharystia jako ofiara

Chociaż potocznie nauczanie Soboru Trydenckiego bardziej kojarzy się z rozumieniem Eucharystii jako ofiary⁴, to określenie to pojawia się również w cytowanym powyżej fragmencie z tekstu II Soboru Watykańskiego. Warto jednak zwrócić uwagę na intuicję współczesnych ojców soborowych, którzy podkreślają dynamiczny, celebracyjny charakter tej ofiary. Rolą *Vaticanum II* nie było już bronienie realnej obecności Chrystusa w Najświętszym Sakramencie – kwestia ta została dostatecznie wyrażona w nauczaniu Soboru Trydenckiego, a jeszcze wcześniej IV Soboru Laterańskiego. Od tego czasu w teologii Eucharystii nie pojawiły się znaczące błędy, wobec których Magisterium musiałoby wypowiedzieć się w sposób definitywny. Sobór zwracał jednak uwagę, zarówno w *Lumen gentium*, jak i w konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, aby Eucharystii nie sprowadzić do stanu, do statycznie i obiektywistycznej rozumianej prawdy o transsubstancjacji, ale ukazać wymiar dynamiczny, celebracyjny, a przede wszystkim eklezjalny tej przemiany. Można więc krótko stwierdzić, że w myśli II Soboru Watykańskiego rzeczywista obecność Chrystusa w Eucharystii jest aktem, a nie stanem.

Ten akcent zostanie wyrażony w różnego rodzaju konkretnych zasadach celebrowania mszy świętej, odnowionych przez Sobór. W myśli *Vaticanum II* i jej recepcji będzie to oznaczało m.in. integralne spojrzenie na celebrowanie Eucharystii, a nie wyłącznie skupienie się na sprawczości samego rytu konsekracji, czyli powtarzania Chrystusowych słów ustanowienia⁵. Ta dynamiczna obecność będzie także pozwalała na ukazanie niezbywalnego związku pomiędzy rytmem mszy świętej a obrzędem Komunii świętej, czy praktyką adoracji Najświętszego Sakramentu. Zwłaszcza ta

³ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* 11 (dalej: KK), w: tenże, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2008.

⁴ Por. zwłaszcza: Sobór Trydencki, *Nauka i kanony o Najświętszej ofierze mszy świętej*, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, dz. cyt.

⁵ Por. B. Nadolski, *Liturgika, t. IV: Eucharystia*, Poznań 1992, s. 190–193.

druga forma pobożności, w potocznym rozumieniu może być zagrożona oddzieleniem od sprawowania Eucharystii, właśnie poprzez skupienie się na rzeczowo interpretowanej prawdzie o rzeczywistej obecności Chrystusa w Najświętszym Sakramencie. Dzięki podkreśleniu znaczenia celebracji i jej otwartości, dzięki trwałej obecności Chrystusa pod postaciami eucharystycznymi, także praktyka adoracji odzyskuje swoje naturalne, ale wtórne powiązanie z samą Eucharystią. Warto przypomnieć teologiczną prawdę, której wyraz dali już ojcowie Soboru Trydenckiego: Najświętszy Sakrament został ustanowiony najpierw w celu spożywania. Możliwość jego adoracji jest wtórna, dodatkowa. W sposób logiczny jest konsekwencją prawdy o transsubstancjacji, a nie celem samym w sobie ustanowienia tego sakramentu⁶.

2. Niezbywalny związek pomiędzy kapłaństwem a Eucharystią

Zgodnie z bogatą teologią Starego Testamentu, kapłan definiowany jest przede wszystkim przez swoje funkcje ofiarnicze (por. np. Hbr 5, 1–3). Kapłan to ofiarnik, czyli ten, kto jest powołany i zdolny do składania ofiary.

W Nowym Testamencie ta koncepcja kapłaństwa znajduje szczególnie bogatą reinterpretację w *Liście do Hebrajczyków*. W wyjściowym fragmencie *Lumen gentium* oraz w tekstach pokrewnych zwraca uwagę wykazanie ścisłego i niezbywalnego związku pomiędzy trzema wymiarami kapłaństwa, widzianymi dokładniej według logiki tej kolejności: kapłaństwem Chrystusa, kapłaństwem chrzcielnym wszystkich wiernych i kapłaństwem służebnym/hierarchicznym. Ta teologiczna kolejność nie przeczy temu, że w swoim doświadczeniu Kościół odkrywa te wymiary równoległe, jako rodzące się symultanicznie, co dobrze oddają treści dwóch głównych celebracji liturgicznych wielkiego czwartku.

Skoro kapłan, to przede wszystkim ofiarnik, to w sensie ścisłym kapłanem jest tylko Chrystus, który złożył jedyną ofiarę Nowego Przymierza. Co istotne, na co zwraca uwagę przede wszystkim autor *Listu do Hebrajczyków*, Chrystus łączy w sobie potrójny wymiar: bycia ofiarnikiem, samą ofiarą oraz miejscem składania ofiary, którym jest Jego Ciało (por. np. Hbr 10, 1–18). Ponieważ Jego ofiara jest jedyną i ostateczną ofiarą, nowy lud Boży nie zna pojęcia kapłaństwa na wzór stanu z pierwszego Przymierza. Nie ma już potrzeby składania kolejnych ofiar; zadaniem nowego Izraela jest sprawowanie pamiątki Pana, czyli uobecnianie jedynej ofiary Chrystusa.

To uobecnianie nie ma jedynie wymiaru naśladowczego, czy nie jest zwykłą opowieścią o misterium paschalnym Chrystusa. Kapłański lud nowego przymierza ma nie tylko zdolność uobecniania ofiary Chrystusa, ale jego chrzcielne kapłaństwo

⁶ Por. Sobór Trydencki, *Dekret o Najświętszym Sakramencie Eucharystii*, rozdz. 5, dz. cyt.

wyraża się przede wszystkim w zdolności współofiarowania się wraz z Chrystusem Ojcu. Właśnie ta wola włączenia się w jedyną ofiarę Chrystusa, a przez to bycia darem, oddaniem swojego życia, jest podstawowym wymiarem aktywności ludu Bożego w sprawowaniu Eucharystii. Chociaż więc w sensie ścisłym kapłan jest tylko jeden, to cały lud Boży ma realny udział w jego kapłaństwie.

Po II Soborze Watykańskim m.in. ze względu na odnowienie pojęcia ludu Bożego, ale także praktyczne zagadnienie reformy święceń, swoją aktywną rolę w liturgii odzyskuje całe zgromadzenie wiernych. Już w myśli patrystycznej można odnaleźć rodzącą się teologię sakramentów, która wydobywa związek chrztu z Eucharystią⁷. Najprościej można powiedzieć, że celem chrzcielnej przemiany dokonującej się poprzez zanurzenie w mękę, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa jest wspomniane bycie zdolnym do współofiarowania się wraz z Nim Ojcu, w celebracji pamiętki Pana.

Po II Soborze Watykańskim odnowienie tego przekonania o sprawczości wszystkich członków ludu Bożego zaowocowało szeregiem zmian, związanych z dostępnością i ilością posług i funkcji wykonywanych w liturgii przez wiernych świeckich. Kilukrotnie konstytucja o liturgii podkreśla, że wszyscy wierni powinni uczestniczyć w liturgii w sposób pełny, czynny i świadomy⁸. W kontekście obserwowanej czasem pokusy aktywizmu warto podkreślić, że kiedy *Sacrosanctum concilium* mówi o aktywnym udziale w liturgii, ma w pierwszej kolejności na myśli wymiar duchowy. Pierwszą formą liturgicznej aktywności jest troska wiernych o świadome i intencjonalne uczestnictwo w liturgii, w tym przede wszystkim w liturgii mszy świętej⁹. To właśnie ono jest podstawą owocnego uczestnictwa w liturgii. Dopiero z tej podstawowej owocności wynika możliwość i zdolność do zaangażowania się w różnego rodzaju liturgiczne zadania.

Odnowione po Soborze przepisy będą widziały w liturgii własną rolę świeckich, dzieląc zadania w liturgii na te, które wymagają święceń, i te przeznaczone dla świeckich¹⁰. Co istotne, poza np. nielicznymi zadaniami diakona, zasadniczo w liturgii nie powinno się mieszać zadań przeznaczonych dla obydwu grup wiernych (świeckich i duchownych), a każdy „powinien w pełni wykonywać wyłącznie tylko to, co do niego należy z natury rzeczy i na podstawie przepisów liturgicznych”¹¹. W kwestii eklezjalnej świadomości, przynajmniej w lokalnym doświadczeniu Kościoła w Polsce, wydaje się, że jest jeszcze długa droga od uznania, że rola świeckich posług i funkcji jest na tyle istotna, że bez tych posług, lub przynajmniej bez

⁷ Por. H. Bourgeois, B. Sesboüé, P. Tihon, *Znaki zbawienia. Sakramenty, Kościół, Najświętsza Maryja Panna*, Kraków 2001, s. 22–23.

⁸ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium* 11, 14, 21 (dalej: KL), w: tenże, *Konstytucje*, dz. cyt.

⁹ Por. KL 48.

¹⁰ Por. *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, 91–97, Poznań 2006 (dalej: OWMR).

¹¹ KL 28.

osób pełniących te funkcje, nie można sprawować Eucharystii w sposób zgodny z wolą Kościoła, podobnie jak nie można jej sprawować bez wyświęconego szafarza¹². Wydaje się, że kolejne wytyczne wydawane po Soborze, idą właśnie w stronę podkreślania niezbywalności tych ról, uznając np. istnienie posługi lektora i akolity za trwały element (liturgicznej) struktury Kościoła¹³.

Co także warto odnotować, zarówno same soborowe teksty, jak i późniejsze przepisy i teksty liturgiczne będą podkreślały dwoistość kapłaństwa chrzcielnego i hierarchicznego. Jak zaznacza konstytucja o liturgii, choć kapłaństwo powszechne i służebne są sobie nawzajem przyporządkowane, różnią się od siebie istotą, a nie tylko funkcją¹⁴. Chociaż więc cały lud Boży sprawuje ofiarę Chrystusa, to obrzęd ten ma zawsze przewodniczącego, w osobie prezbitera i biskupa. Prosto tę intuicję oddaje wezwanie, które znajduje się w liturgii mszy świętej, w obrzędzie przygotowania darów. Przewodniczący liturgii wzywa tam resztę zgromadzenia: „módlcie się, aby moją i waszą ofiarę przyjął Bóg Ojciec wszechmogący”. Chociaż więc jest to jedna ofiara, to składana z konieczną (chrzcielną) sprawczością nie tylko całego ludu Bożego, ale także poprzez znajdujące się wewnątrz ludu wyświęconego szafarza.

3. Eucharystia szczytem życia chrześcijańskiego

Przywołany na początku fragment konstytucji *Lumen gentium* nazywa Eucharystię „źródłem i szczytem życia chrześcijańskiego”. Jak już to zostało zaznaczone, Eucharystia jest najważniejszym z sakramentów. Wydaje się, że wydobyte tej szczytowości jest jednym z największych pastoralnych wyzwań współczesnego wtajemniczenia wiernych w Eucharystię. Warto przypomnieć, że pierwotnie udzielano trzech sakramentów: chrztu, bierzmowania i Eucharystii w ramach jednej celebracji, sprawowanej przez biskupa. Ze względu na upowszechnienie się praktyki chrztu dzieci oraz szybki przyrost liczebności wiernych rozdzielono te sakramenty. Szafarzem sakramentu chrztu stał się prezbiter, a później także diakon; bierzmowanie pozostało zarezerwowane dla pierwotnego szafarza sakramentów, czyli biskupa.

Praktyka udzielania sakramentów wtajemniczenia w ramach jednej celebracji przetrwała we wspólnotach wschodnich. We wspólnotach łacińskich jest także obecna sporadycznie; kiedy tych sakramentów udziela się osobom dorosłym, także

¹² Bardzo szerokie opracowanie tematu posługi wiernych świeckich w liturgii można znaleźć w dwóch publikacjach: C. Krakowiak, *Święcenia niższe i funkcje wiernych świeckich w liturgii*, Lublin 2019 oraz D. Makowski, *Posługi współczesnego Kościoła. Refleksja w pięćdziesiątą rocznicę wydania Listu apostołskiego „Ministeria quaedam”*, Kraków 2023.

¹³ Por. OWMR 98–99.

¹⁴ Por. KK 10.

robi się to, w ramach jednej liturgii mszy świętej¹⁵. W takim sposobie celebrowania sakramentów, pierwsza Komunia święta jest szczytem i dopełnieniem wtajemniczenia, zapoczątkowanego przez dwa pierwsze sakramenty. W ten sposób już sama logika celebracji sugeruje, że konkluzją wtajemniczenia chrześcijańskiego jest Eucharystia.

Co szczególnie ciekawe, dzięki logice takiej celebracji widzimy nierozdzielność wewnętrznego tożsamości (chrzest) i misji (bierzmowanie). Komunia święta przyjmowana bezpośrednio po ich przyjęciu jest sakramentem, który aktualizuje łaskę chrztu i bierzmowania, czyniąc je owocnymi w codziennym życiu. Warto podkreślić jest ten bardzo prosty związek chrztu i Eucharystii: ta ostatnia jest sakramentem, który ma podtrzymywać, ożywiać i rozwijać łaskę chrztu w codziennym życiu.

Dzięki podkreśleniu tego związku jako oczywisty zaczyna jawić się także fakt teologicznej sprzeczności wobec aktualnej, dominującej praktyki Kościoła w Polsce. Chodzi tutaj o pewną oczywistość zdolności do przyjmowania Komunii świętej, a więc pełnego uczestnictwa w Eucharystii, którego warunkiem jest stan łaski uświęcającej. W kontekście integralnego rozumienia sakramentów powinno wyraźnie wybrzmieć zdanie, które jest zdecydowanie za rzadko przypomniane w praktyce duszpasterskiej: dla człowieka ochrzczonego normalnym stanem powinien być stan łaski uświęcającej. Obowiązek Komunii świętej wielkanocnej i dorocznej spowiedzi z grzechów ciężkich, który jest znany z dokumentów IV Soboru Laterańskiego, potwierdzonych także przez współczesny *Kodeks Prawa Kanonicznego* (por. kan. 920 i 988) oraz przykazania kościelne stanowi pewnego rodzaju formalne minimum. Bardzo wprost wyraził to św. Ambroży, komentując dla neofitów modlitwę Pańską. Mediolański biskup odnosi w swoim komentarzu określenie „chleb powszedni” do Eucharystii właśnie. Jak przestrzega: „Jeśli jest to *chleb powszedni*, to dlaczego przyjmujesz go po roku, podobnie, jak to zazwyczaj Grecy robią na Wschodzie? Przyjmuj go codziennie, gdyż codziennie może ci udzielić pomocy! Tak żyj, abyś mógł go przyjmować każdego dnia! Kto nie jest godzien przyjmować codziennie, nie jest godzien również po roku”¹⁶.

Ta oczywistość codziennego przyjmowania Komunii świętej przy okazji podkreśla nierozdzielność sprawowania Eucharystii i przyjęcia Komunii świętej. Wskazanie na ten związek nie ma na celu relatywizowania grzechu; oczywistym jest, że do sakramentalnej Komunii może przystąpić tylko ten, kto jest w stanie komunii duchowej. Nie chodzi także o negowanie czy cenzurowanie obecności

¹⁵ Po II Soborze Watykańskim przygotowano Obrzędy Chrześcijańskiego Wtajemniczenia Dorosłych, które wraz z wprowadzeniami i przebiegiem samej celebracji stanowią bardzo dobre kompendium dotyczące jedności sakramentów chrześcijańskiego wtajemniczenia, zob. *Obrzędy Chrześcijańskiego Wtajemniczenia Dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2020.

¹⁶ Ambroży, *O sakramentach* V.25, w: tenże, *Wyjaśnienie symbolu. O tajemnicach. O sakramentach*, Kraków 2004.

w zgromadzeniu liturgicznym osób, o których wiemy, że w dłuższej perspektywie nie mogą przystępować do Komunii świętej. Właśnie sytuacja takich osób jest dla współczesnego Kościoła wyzwaniem, aby nie zatrzymać się na obiektywnym opisie sytuacji takich osób, ale szukać dróg ich powtórnego włączenia do sakramentalnej Komunii. Jak pisze papież Franciszek: „nie powinniśmy mieć chwili wytchnienia, wiedząc, że nie wszyscy jeszcze otrzymali zaproszenie na wieczerzę albo że inni o nim zapomnieli lub zgubili się na pokretnych ścieżkach ludzkiego życia”¹⁷.

4. Eucharystia źródłem życia chrześcijańskiego

Konstytucja *Lumen gentium* oprócz tego, że nazywa Eucharystię „szczytem”, określa ją także mianem źródła życia chrześcijańskiego. Tę źródłowość wydaje się, że można zrozumieć przynajmniej na dwa sposoby. Po pierwsze więc, jak już to zostało zasygnalizowane, to właśnie celebrowanie Eucharystii, którego częścią jest sakramentalna Komunia święta, jest źródłem podtrzymywania i rozwoju pochrzcielnej tożsamości każdego wierzącego. Nie można rozwijać swojej chrześcijańskiej tożsamości bez Komunii świętej, a przynajmniej bez jej pragnienia.

Po drugie, można także źródłowość zrozumieć bardziej jako wzorczość, bycie modelem. Aby to lepiej opisać warto odwołać się do rzeczywistości związanej z innym sakramentem, czyli z małżeństwem. Jakkolwiek warto być ostrożnym w stosowaniu tej metaforyki, pamiętając o granicach jej stosowania, można powiedzieć, że Eucharystia jest zarówno w życiu Kościoła, jak i *per analogiam* w życiu wierzącego, tym, czym jest współżycie dla małżonków¹⁸. Zgodnie z tą analogią, która, jak każda analogia ma swoje ograniczenia i niedoskonałości, Kościół nigdy nie jest bardziej tym kim ma być, niż sprawując Eucharystię, tak jak seksualna więź przynależy do istoty małżeństwa, którego celem jest jedność małżonków i zrodzenie potomstwa¹⁹. Podobnie jak współżycie niejako streszcza to, czym jest małżeństwo, tak też sprawowania Eucharystii jest w centrum życia Kościoła i bez niej Kościół nie może być tym, kim jest w Bożym planie zbawienia.

Trzeba także zauważyć, że życia Kościoła nie da się zredukować do Eucharystii, tak jak życia małżonków nie da się zredukować do współżycia. Podobnie także, msza święta jest skoncentrowana na tajemnicy ciała, na widzialnej, wręcz namacalnej jedności Chrystusa z Kościołem, ale ta jedność jest, czy powinna być obrazem jedności wewnętrznej. Również w małżeństwie można współżycie traktować jako akt zewnętrzny, wręcz egoistyczny, tak i Eucharystia można sprawować jako obrzęd, bez wewnętrznego zaangażowania i intencji budowania jedności z Chrystusem oraz

¹⁷ Franciszek, List apostolski *Desiderio desideravi* o formacji liturgicznej ludu Bożego, 5.

¹⁸ Por. A. Krupka, *Tajemnica zaślubin jako model uprawiania teologii w myśli Angela Scoli*, Kraków 2020, s. 178–181.

¹⁹ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 1055 § 1.

braćmi i siostrami. Jak przypomina Sobór Trydencki, Komunię można przyjmować na trzy sposoby: tylko cieleśnie, tylko duchowo oraz cieleśnie i duchowo. Idealem jest ten ostatni sposób, w którym materialny, zewnętrzny znak sakramentu jest przyjmowany także duchowo²⁰.

W samym przebiegu zreformowanej po II Soborze Watykańskim liturgii mszy świętej można także wskazać na istotne elementy, które przez udział we mszy świętej powinny stawać się zasadą życia chrześcijańskiego. Dobrym przykładem może być tutaj dowartościowanie słowa Bożego, bez którego nie ma celebrowania Eucharystii. To wsłuchiwanie się w głos Boga, ale także wspólnoty, jest cechą tożsamości ucznia, który nie ma tylko być pouczany, ale także ma odpowiadać na usłyszane Słowo. Przypominają o tym liczne antyfony, responsoria, dialogi, jak również rozmaite posługi i funkcje, przeznaczone w liturgii także dla wiernych świeckich; wszystko to przypomina wierzącym nie tylko o postawie receptywności, ale także domaga się aktywnego udziału.

Responsywne słuchanie będzie już po zakończeniu celebracji prowadziło do wcielania w życie usłyszanego Słowa i celebrowanych tajemnic. Chrześcijanin, który na mocy swojego chrztu staje się zdolny do współofiarowania się z Chrystusem Ojcu, przez realne, owocne uczestnictwo w Eucharystii nie tylko jest w dyspozycji do cielesnego i duchowego przyjęcia Komunii świętej, ale także do uczynienia swojego życia Eucharystią. Współczesna teologia, chętnie podkreślając nie tylko wertykalny, ale także horyzontalny wymiar liturgii, przypomina jednocześnie, że msza święta znajduje swoją konieczną kontynuację także w postawie diakonii wobec braci i siostr. Komunia sakramentalna, cielesna, nie jest duchowo owocna, jeśli nie prowadzi do konkretnej postawy służby wobec innych ludzi.

Jednym z ciekawszych wątków związanych z mistagogią sakramentu Eucharystii jest kwestia Komunii pod obiema postaciami. Zgodnie z postanowieniami Soboru Trydenckiego w Kościele łacińskim podstawowym sposobem udzielania Komunii stało się przyjmowanie jej tylko pod postacią chleba²¹. Wyłącznie prezbiter lub biskup celebrujący mszę świętą jest zobowiązany do przyjęcia jej pod obiema postaciami. Niektórzy inni uczestnicy liturgii mogą ją przyjąć na zasadzie pewnego wyjątku lub okolicznościowego przywileju, co precyzują bardziej szczegółowe normy liturgiczne. Sobór Trydencki podkreślał, że Komunia pod jedną postacią nie sprzeciwia się woli Chrystusa, a udzielanie jej w ten sposób nie może być powodem negowania realnej obecności Chrystusa. Warto zauważyć, że ojcowie nie podają żadnego teologicznego argumentu za przyjęciem takiej praktyki. Miały tutaj znaczenie racje praktyczne, a przede wszystkim chęć odróżnienia się od praktyki rodzących się wspólnot protestanckich.

²⁰ Por. Sobór Trydencki, *Dekret o Najświętszym Sakramencie Eucharystii*, rozdz. 8, dz. cyt.

²¹ Tenże, *Nauka o Komunii pod dwiema postaciami i o Komunii dzieci*, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, dz. cyt.

Pomijając kwestię klerykalnej wymowy tego ograniczenia warto zwrócić uwagę na mistagogiczne znaczenie znaku sakramentalnego. Tym, co wtajemnicza w sakrament jest przede wszystkim sama liturgia sakramentu, sprawowana w sposób pełny i czytelny. Należałoby więc postawić pytanie, czy pozbawienie zdecydowanej większości ludu Bożego udziału „w kielichu” nie oznacza także osłabienia w tajemnicę Eucharystii? Choćby mowa eucharystyczna z Ewangelii św. Jana odnosi się nie tylko do Ciała, ale też do spożywania Krwi Chrystusa jako źródła życia (por. J 6, 53–56). Co więcej, ważna jest także symbolika picia z kielicha: inauguracji czasów mesjańskich oraz przyjęcia woli Bożej (por. Mt 26, 28–29; 39). Wydaje się, co potwierdzają lokalne przepisy, że coraz częściej będziemy mieli do czynienia z sytuacją, w której decyzja o udzieleniu Komunii pod obiema postaciami wszystkim wiernym będzie każdorazowa uzależniona od indywidualnej decyzji przewodniczącego liturgii²².

Na koniec warto także przypomnieć, że w kontekście wtajemniczenia w Eucharystię, dokumenty Kościoła stale podkreślają konieczność stałej formacji liturgicznej ludu Bożego. Jeśli teologicznie Kościół zgłębił to, dlaczego w taki, a nie inny sposób celebruje misterium paschalne Chrystusa, to oprócz tej samoświadomości konieczne jest także wprowadzanie w to misterium całego ludu Bożego. Dobrym przykładem streszczenia zasad formacji liturgicznej, zwłaszcza w aspekcie Eucharystii, jest list apostolski *Desiderio desideravi*, opublikowany przez papieża Franciszka w 2022 roku. Jak podkreśla biskup Rzymu: „należy zadbać o każdy aspekt celebracji (...) i przestrzegać każdej rubryki. Ta uwaga wystarczyłaby, aby nie ogołocić zgromadzenia z tego, co mu się należy, czyli z misterium paschalnego celebrowanego zgodnie z obrzędami, które ustanawia Kościół”²³. Tym więc, co ma fundamentalne znaczenie dla formacji liturgicznej jest prawidłowe i pełne sprawowanie obrzędów liturgicznych, ponieważ właśnie same obrzędy zostały tak przez Kościół przygotowane, aby udział w nich prowadził do wtajemniczenia w ich zbawczą owocność.

Papież przypomina jednocześnie o dwóch innych zasadach-postawach związanych ze sprawowaniem Eucharystii. Po pierwsze, przystępując do jej sprawowania uczestnicy zgromadzenia powinni pamiętać, że „nikt nie zasłużył na miejsce na tej Wieczerzy, wszyscy zostali zaproszeni, a raczej przyciągnięci gorącym pragnieniem Jezusa, by spożywać z nimi tę Paschę”²⁴. Po drugie, biskup Rzymu przypomina o gorszącym wymiarze podziałów związanych ze sprawowaniem Eucharystii. Jak pisze Franciszek: „kapłańska modlitwa Jezusa podczas Ostatniej Wieczerzy,

²² Przykładem może być takie prawo obowiązujące już w archidiecezji katowickiej: Dekret w sprawie Komunii świętej pod obiema postaciami z 21 grudnia 2004 r., dostęp online: http://www.liturgia.katowice.pl/images/pliki/lok_arcybiskupa/Dekret_o_Komunii.pdf [26.06.2024].

²³ Franciszek, *Desiderio desideravi* 23, dz. cyt.

²⁴ Tamże 4.

aby wszyscy stanowili jedno (J 17, 21), osądza wszystkie nasze podziały związane z łamaniem Chleba, *sakramentem pobożności, znakiem jedności, więzią miłości*²⁵.

Zakończenie

Reprezentatywne streszczenie treści nauczania Kościoła o Eucharystii można odnaleźć w jedenastym punkcie konstytucji II Soboru Watykańskiego *Lumen gentium*. Zawarta tam treść jest zogniskowana wokół czterech pojęć, adekwatnie streszczających misterium Eucharystii: ofiara, kapłaństwo, źródło i szczyt. Nowy lud Boży jest bowiem skupiony wokół jedynej ofiary Chrystusa, która zostaje uobecniona dzięki uczestnictwu wiernych (tak świeckich, jak i duchownych) w Jego jedynym kapłaństwie. W ten sposób wszyscy ochrzczeni uzyskują dostęp do tego niezbywalnego źródła ich życia, kształtując siebie, według wzoru tego, co wspólnota celebryje w pamiętce Paschy Pana. Współczesne dokumenty Kościoła będą także podkreślały, że tym, co ma funkcje wtajemniczącą, jest przede wszystkim świadomy udział w liturgii sprawowanej w sposób pełny i poprawny, o co także wspólnota Kościoła jest zobowiązana się troszczyć. Nie można także zapominać, że ze względu na wielkość tajemnicy Eucharystii, proces wtajemniczenia w to misterium jest procesem ciągłym, niekończącym się przez całe życie wierzących.

Streszczenie

Artykuł podejmuje temat teologicznych podstaw współczesnej katechezy związanej z sakramentem Eucharystii. Podstawę rozważań stanowi definicja Eucharystii, znajdująca się w 11. punkcie konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, ogłoszonej przez II Sobór Watykański. Zarysowane więc zostaje pojęcie Eucharystii jako ofiary, a także potrójne rozumienie kapłaństwa (Chrystusowe, chrzcielne i służebne), nierozzerwalnie związanego ze sprawowaniem Najświętszej Ofiary. Dalsza część artykułu rozwija soborowe określenia Eucharystii jako „źródła i szczytu życia chrześcijańskiego”, wskazując z jednej strony na centralne miejsce tego sakramentu w życiu wierzących, a z drugiej strony ukazując go jako model życia i pobożności chrześcijańskiej.

Słowa kluczowe: katecheza mistagogiczna, Eucharystia, przygotowanie do pierwszej Komunii.

Summary

The article discusses the topic of the theological foundations of contemporary catechesis related to the Eucharist. The basis for the considerations is the definition of the Eucharist found in point 11 of the dogmatic constitution on the Church *Lumen Gentium*, promulgated by the Second Vatican Council. Therefore, the concept of the Eucharist as a sacrifice

²⁵ Tamże 16.

is outlined, as well as the triple understanding of priesthood (of Christ, common and ministerial), inextricably linked to the celebration of the Holy Sacrifice. The second part of the article develops the council's definition of the Eucharist as „the fount and apex of the whole Christian life”, pointing, on the one hand, to the central place of this sacrament in the lives of believers, and, on the other hand, showing it as a model of Christian life and piety.

Keywords: mystagogical catechesis, Eucharist, First Communion preparation.

Riassunto

L'articolo affronta il tema dei fondamenti teologici della catechesi contemporanea relativa al sacramento dell'Eucaristia. Base delle considerazioni è la definizione di Eucaristia contenuta nel punto 11 della costituzione dogmatica sulla Chiesa *Lumen Gentium*, promulgata dal Concilio Vaticano II. Si delinea, quindi, il concetto dell'Eucaristia come sacrificio e la tripla comprensione del sacerdozio (di Cristo, battesimale e ministeriale), indissolubilmente legato alla celebrazione del Santo Sacrificio. Il resto dell'articolo sviluppa la definizione conciliare dell'Eucaristia come *fonte e apice di tutta la vita cristiana*, indicando, da un lato, la centralità di questo sacramento nella vita dei credenti, e, dall'altro, presentandolo come modello di vita e di pietà cristiana.

Parole chiave: catechesi mistagogica, Eucaristia, preparazione alla prima Comunione.

Bibliografia

- Ambroży, *O sakramentach*, w: tenże, *Wyjaśnienie symbolu. O tajemnicach. O sakramentach*, Kraków 2004, s. 67–104.
- Bourgeois H., B. Sesboüe, P. Tihon, *Znaki zbawienia. Sakramenty, Kościół, Najświętsza Maryja Panna*, Kraków 2001.
- Franciszek, List apostolski *Desiderio desideravi* o formacji liturgicznej ludu Bożego. *Kodeks Prawa Kanonicznego* (1983).
- Krakowiak C., *Święcenia niższe i funkcje wiernych świeckich w liturgii*, Lublin 2019.
- Makowski D., *Posługi współczesnego Kościoła. Refleksja w pięćdziesiątą rocznicę wydania Listu apostolskiego „Ministeria quaedam”*, Kraków 2023.
- Krupka A., *Tajemnica zaślubin jako model uprawiania teologii w myśli Angela Scoli*, Kraków 2020.
- Kunzler M., *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999.
- Nadolski B., *Liturgika, t. IV: Eucharystia*, Poznań 1992.
- Obrzędy Chrześcijańskiego Wtajemniczenia Dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2020.
- Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, Poznań 2006.
- Sobór Trydencki, *Dekret o Najświętszym Sakramencie Eucharystii*, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, s. 445–455.
- Sobór Trydencki, *Dekret o sakramentach. Kanony o sakramentach*, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, s. 357–361.
- Sobór Trydencki, *Nauka i kanony o Najświętszej ofierze mszy świętej*, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, s. 637–647.

Sobór Trydencki, *Nauka o Komunii pod dwiema postaciami i o Komunii dzieci*, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, s. 607–613.

Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekry, deklaracje*, Poznań 2008, s. 145–255,

Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekry, deklaracje*, Poznań 2008, s. 49–105.

O autorze

Aneta Krupka – doktor teologii dogmatycznej, magister socjologii. Adiunkt w Katedrze Teologii Systematycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego.